

Valószínűségszámítás és Matematikai Statisztika

Miskolc, 2025.

Dr. Glavosits Tamás

12. előadás

Statisztika III. Hipotézisvizsgálat

1. Hipotézisvizsgálat

Alap és ellenhipotézis

Definíció

Legyen $\xi = (\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n)$ egy minta, a közös eloszlásfüggvény $\mathbb{F}(\cdot, \vartheta)$, ahol $\vartheta \in \Theta$ az ismeretlen paraméter. A Θ paraméterteret felbontjuk két részre Θ_0, Θ_1 úgy, hogy $\Theta_0 \cup \Theta_1 = \Theta$.

H_0 **alaphipotézis**: $\vartheta \in \Theta_0$;

H_1 **ellenhipotézis**: $\vartheta \in \Theta_1$.

Ha $\vartheta \in \Theta_0 \cap \Theta_1$, akkor véletlenszerűen döntünk.

Definíció

Megőrizve a korábbi jelöléseket

H_0 **egyszerű alaphipotézis**, ha $\Theta_0 = \{\vartheta_0\}$, azaz $\vartheta = \vartheta_0$;

H_1 **ellenhipotézis**, ha $\Theta_1 = \Theta \setminus \{\vartheta_0\}$, azaz $\vartheta \neq \vartheta_0$.

1.2. A döntés, szignifikancia szint, első és másodfajú hiba

Kritikus tartomány

A $\chi = \{(x_1, x_2, \dots, x_n) \mid x_1, x_2, \dots, x_n \text{ mintarealizáció}\} \subseteq \mathbb{R}^N$ mintateret két diszjunkt halmazra bontjuk $\chi = C \cup \overline{C}$, a C halmazt **kritikus tartomány**nak nevezzük.

- Ha $(x_1, x_2, \dots, x_n) \in C$, akkor H_0 -t elvetjük,
- Ha $(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overline{C}$, akkor H_0 -t elfogadjuk.

Definíció

Egy próbát α **szignifikancia szintűnek** nevezünk, ha

$$\mathbb{P}(\xi) \in C | H_0) \leq \alpha.$$

Ha döntést hozunk, elkövethetünk hibákat.

- **Elsőfajú hibának** nevezzük azt a valószínűséget, hogy H_0 -t elvetjük pedig igaz, azaz az elsőfajú hiba a

$$\mathbb{P}(\xi) \in C | H_0)$$

valószínűséget.

- **Másodfajú hibának** nevezzük annak az eseménynek a valószínűségét, hogy H_0 -et elfogadjuk, pedig hamis, azaz a másodfajú hiba a

$$\mathbb{P}(\xi) \in \bar{C} | H_1)$$

valószínűség.

Erőfüggvény, konzisztens erőfüggvény

Definíció

A $W : \Theta \rightarrow [0, 1]$ ($W = W(C, \vartheta, n)$)

$$W(\vartheta) = \mathbb{P}(\{\xi \in C | \vartheta\}) \quad (\vartheta \in \Theta)$$

módon definiált függvényt a C **kritikus tartományhoz tartozó erőfüggvénynek** nevezzük, ahol $\xi = (\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n)$ a független minta.

Definíció

A C kritikus tartományhoz tartozó W **erőfüggvényt konzisztensnek** nevezzük, ha

$$\lim_{n \rightarrow \infty} W(\vartheta) = 1 \quad (\vartheta \in \Theta_1)$$

Torzítatlan próba α szinten, erősebb próbák

Definíció

Egy próbát **torzítatlannak** nevezünk α szinten, ha

$$\mathbb{P}(\xi \in C|\vartheta) \leq \alpha \quad (\vartheta \in \Theta_0),$$

$$\mathbb{P}(\xi \in C|\vartheta) \geq \alpha \quad (\vartheta \in \Theta_1),$$

Definíció

Az α szintű C_1 és C_2 kritikus tartománnyal definiált próbák közül a C_1 -et **erősebbnek** nevezzük a C_2 -nél, ha

$$\mathbb{P}(\xi \in C_1|\vartheta) \geq \mathbb{P}(\xi \in C_2|\vartheta) \quad (\vartheta \in \Theta),$$

azaz minden $\vartheta \in \Theta$ esetén a C_1 -hez tartozó erőfüggvény nagyobb vagy egyenlő, mint a C_2 -höz tartozó erőfüggvény.

2. Nevezetes várható értékere vonatkozó próbák

Nevezetes várható értékere vonatkozó próbák

- egymintás u-próba;
- egymintás t-próba;
- kétmintás u-próba;
- kétmintás t-próba (Ehhez a két ismeretlen elméleti szórásnégyzetnek meg kell egyezniük, ezt a tényt az F-próbával ellenőrizzük.)

2.1. Egymintás u-próba

Egymintás u-próba

Legyen $\xi_1, \dots, \xi_n \sim \mathcal{N}(\mu, \sigma^2)$ független minta, ahol σ^2 ismert, $\mu_0 \in \mathbb{R}$ egy adott szám:

Az egyszerű alap és ellenhipotézis:

$$H_0 : \mu = \mu_0;$$

$$H_1 : \mu \neq \mu_0.$$

A döntés:

1. Úgy döntünk, hogy $\mu = \mu_0$ feltételezésével

$$\frac{\bar{\xi} - \mu_0}{\sigma} \sqrt{n} \sim \mathcal{N}(0, 1)$$

2. A konfidencia intervallumok szerkesztésénél megismert módon meg kell határozunk az u értéket, melyre

$$\mathbb{P} \left(-u < \frac{\bar{\xi} - \mu}{\sigma} \sqrt{n} < u, \mid \mu = \mu_0 \right) = 1 - \alpha$$

azaz a megfelelő u érték az

$$\Phi(u) = 1 - \frac{\alpha}{2}$$

összefüggés alapján számolható.

3. A minta alapján kiszámítjuk az

$$u_{\text{obs}} := \frac{\bar{\xi} - \mu_0}{\sigma} \sqrt{n}$$

értéket.

4. Döntés: Ha $|u_{\text{obs}}| < u$, (obs=observed)akkor a H_0 alaphipotézist elfogadjuk, ellenkező esetben elutasítjuk.

2.2. Egymintás t-próba

Egymintás t-próba

Legyen $\xi_1, \dots, \xi_n \sim \mathcal{N}(\mu, \sigma^2)$ független minta, ahol σ^2 ismeretlen, $\mu_0 \in \mathbb{R}$ egy adott szám.

Az egyszerű alap és ellenhipotézis:

$$H_0 : \mu = \mu_0;$$

$$H_1 : \mu \neq \mu_0.$$

A döntés:

1. Úgy döntünk, hogy tudjuk, hogy $\mu = \mu_0$ feltételezésével

$$\frac{\bar{\xi} - \mu_0}{s_n^*} \sqrt{n} \sim t_{n-1}$$

Egymintás t-próba

2. A konfidencia intervallumok szerkesztésével megismert módon meg kell határozni azt a t értéket, amelyre

$$\mathbb{P} \left(-t \frac{\bar{\xi} - \mu_0}{s_n^*} \sqrt{n} < t, \mid \mu = \mu_0 \right) = 1 - \alpha,$$

azaz ha $\mathbb{F}$ jelöli egy t_{n-1} eloszlású valószínűségi változó eloszlásfüggvényét, akkor keressük azt a t értéket, amelyre

$$\mathbb{F}(t) = 1 - \frac{\alpha}{2} \quad \left(\text{illetve } G(t) = \frac{\alpha}{2} \right).$$

3. A minta alapján kiszámoljuk a

$$t_{\text{obs}} := \frac{\bar{\xi} - \mu_0}{s_n^*} \sqrt{n}$$

értéket (obs=observed).

4. A döntést úgy hozzuk meg, hogyha $|t_{\text{obs}}| < t$, akkor a H_0 alaphipotézist elfogadjuk, ellenkező esetben elvetjük.

2.3 Kétmintás u-próba

Kétmintás u-próba

Adottak $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_m \sim \mathcal{N}(\mu_1, \eta_1 \sigma^2)$ és $\eta_1, \dots, \eta_n \sim \mathcal{N}(\mu_2, \sigma^2)$ független minták. (A ξ_i és η_j egymástól is függetlenek.)

Az egyszerű alap és ellenhipotézis:

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2;$$

$$H_1 : \mu_1 \neq \mu_2.$$

A döntés:

1. Tudjuk, hogy $\mu = \mu_0$ feltételezésével

$$\frac{\bar{\xi} - \bar{\eta}}{\sigma} \sqrt{\frac{mn}{m+n}} \sim \mathcal{N}(0, 1).$$

Kétmintás u -próba

2. Megkeressük azt az u értéket, amelyre

$$\mathbb{P}\left(-u < \frac{\bar{\xi} - \bar{\eta}}{\sigma} \sqrt{\frac{mn}{m+n}} < u \mid \mu = \mu_0\right) = 1 - \alpha,$$

azaz

$$\Phi(u) = 1 - \frac{\alpha}{2}.$$

3. A minta alapján kiszámoljuk a

$$u_{\text{obs}} := \frac{\bar{\xi} - \bar{\eta}}{\sigma} \sqrt{\frac{mn}{m+n}}$$

értéket.

4. A döntést úgy hozzuk, hogy $|u_{\text{obs}}| < u$ esetén a H_0 alaphipotézist elfogadjuk, ellenkező esetben elvetjük.

2.4 Kétmintás t-próba

Kétmintás t-próba

Adottak $\xi_1, \dots, \xi_m \sim \mathcal{N}(\mu_1, \sigma^2)$ és $\eta_1, \dots, \eta_n \sim \mathcal{N}(\mu_2, \sigma^2)$ független minták (ahol ξ_i és η_j egymástól is függetlenek). (Fontos, hogy a minták közös szórásnégyzetű eloszlásokból származnak.)

Az egyszerű alap és ellenhipotézisek:

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2;$$

$$H_1 : \mu_1 \neq \mu_2.$$

A döntés:

1. Ha $\mu_1 = \mu_2$, akkor

$$\frac{\bar{\xi} - \bar{\eta}}{\sqrt{\frac{(m-1)s_m^* + (n-1)s_n^{*2}}{m+n-2}}} \sqrt{\frac{mn}{m+n}} \sim t_{m+n-2}.$$

Kétmintás t-próba

2. Keressük azt a t értéket, amelyre

$$\mathbb{F}(t) = 1 - \frac{\alpha}{2}, \quad \left(\text{illetve } G(t) = \frac{\alpha}{2} \right).$$

3. A minta alapján számoljuk a

$$t_{\text{obs}} := \frac{\bar{\xi} - \bar{\eta}}{\sqrt{\frac{(m-1)s_m^* + (n-1)s_n^{*2}}{m+n-2}}} \sqrt{\frac{mn}{m+n}}$$

értéket.

4. Ha $|t_{\text{obs}}| < t$, akkor a H_0 alaphipotézist elfogadjuk, ellenkező esetben elvetjük.

2.5. F-próba

F-próba

Legyen $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_m \sim \mathcal{N}(\mu_1, \sigma_1^2)$ és $\eta_1, \eta_2, \dots, \eta_n \sim \mathcal{N}(\mu_2, \sigma_2^2)$.

$$H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2;$$

$$H_1 : \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2.$$

Statisztika:

$$f = \frac{ns_n^2}{ms_m^2} \sim F_{m-1, n-1} \quad \text{ha} \quad ns_n^2 > ms_m^2.$$

Jelölje $\mathbb{F}$ az $F_{m-1, n-1}$ eloszlás eloszlásfüggvényét. Az x_a, x_f értékeket úgy határozzuk meg, hogy

$$\mathbb{F}(x_f) - \mathbb{F}(x_a) = 1 - \alpha,$$

ami nehezen kivitelezhető, helyette szorítkozhatunk a

$$\mathbb{F}(x_f) = 1 - \frac{\alpha}{2}, \quad \mathbb{F}(x_a) = \frac{\alpha}{2}$$

feltételekre, illetve (táblázattól függően) a $G(x_f) = \frac{\alpha}{2}$, $G(x_a) = \frac{\alpha}{2}$ értékekre. Ha $a_a < f_{sz} < x_b$, akkor H_0 -t elfogadjuk, ellenkező esetben elvetjük.

3. Szórásnégyzetre vonatkozó próba

χ^2 próba

Adott $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n \sim \mathcal{N}(\mu, \sigma^2)$ független minta.

$H_0 : \sigma = \sigma_0;$

$H_1 : \sigma \neq \sigma_0.$

Statisztika:

$$\frac{ns_n^2}{\sigma_0^2} \sim \chi_m^2, \quad \text{feltéve, hogy } \sigma = \sigma_0.$$

Jelölje $\mathbb{F}$ a χ_{n-1}^2 eloszlásfüggvényét. Meghatározzuk az x_a, x_f értékeket úgy, hogy

$$\mathbb{F}(x_f) - \mathbb{F}(x_a) = 1 - \alpha,$$

amihez elég, ha

$$\mathbb{F}(x_f) = 1 - \frac{\alpha}{2}, \quad \mathbb{F}(x_a) = \frac{\alpha}{2}.$$

A táblázatban $\mathbb{F}(x) + G(x) = 1$, így $G(x_f) = \frac{\alpha}{2}$, $G(x_a) = 1 - \frac{\alpha}{2}$.

Döntés:

Ha $x_a < \chi < x_f$, akkor H_0 -t elfogadjuk, ellenkező esetben elvetjük.

4. Illeszkedésvizsgálat

Illeszkedésvizsgálat

Legyen $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n$ egy független minta. $\mathbb{F}$ eloszlásfüggvénnyel.

$$H_0 : \mathbb{F} = \mathbb{F}_0;$$

$$H_1 : \mathbb{F} \neq \mathbb{F}_0.$$

Felosztjuk a számegeyenest k részre osztópontokkal

$$-\infty = a_0 < a_1 < a_2 < \dots < a_{k-1} < a_k = +\infty$$

$$\mathbb{P}(a_{i-1} \leq \xi < a_i) = \mathbb{F}_0(a_i) - \mathbb{F}_0(a_{i-1}) = p_i \quad (i = 1, 2, \dots, k)$$

A minta alapján tudjuk, hogy az i -edik intervallumba η_i mintaelem esik bele. Ekkor

$$\chi = \mathbb{F}(1 - \alpha) = G(\alpha);$$

ahol $\mathbb{F}$ jelöli egy $k - 1$ szabadságfokú Kszi-négyzet eloszlás eloszlásfüggvényét, illetve $G(x) = 1 - \mathbb{F}(x)$ ($x \in \mathbb{R}$) módon van definiálva.

Illeszkedésvizsgálat

A

$$\chi_{\text{obs}} := \sum_{i=1}^k \frac{(\eta_i - np_i)^2}{np_i}.$$

Döntés:

Elfogadjuk $\chi < \chi_{\text{obs}}$ esetén H_0 -t, ellenkező esetben elvetjük.

Vége az 12. előadásnak